

Fatih devrinde yazılmış Farsça manzum bir eser

MU'ÂLÎ'NİN HÜNKÂRNÂME'Sİ

Robert Anhegger

I.

1948 senesi yazında, Topkapı-sarayı Hazine kütüphanesi yazmaları üzerinde yapmış olduğum tetkikler neticesinde *Hünkâr-nâme* adlı manzum bir esere tesadüf ettim. Kütüphane fihristinde, bu eserin Osmanlı tarihine âid olduğu kaydedildiği halde, müellifi zikredilmemiştir. Halbuki kısa bir tetkik eserin, Mu'âlî adlı bir müellif tarafından yazıldığını göstermektedir. Fatih devrinde yazıldığı anlaşılan bu eser en eski kaynaklardan biri bulunması ve bilhassa Timurî'ler Akkoyunlu'lar ve Karakoyunlu'lar hakkında ma'lûmatı ihtiva etmesi dolayısıyla bizim için büyük bir ehemmiyeti hâiz bulunmaktadır. *Hünkâr-nâme*'yi, ilerde XV. asır Osmanlı tarihçileri hakkında hazırlamakta olduğumuz tetkikte etraflıca değerlendirmeye fırsat bulacağız. Bu yazıda çok daha mahdut olan gayemiz eseri tanıtacak ma'lûmat vermekten ibârettir. Bu itibarla önce eser ile müellifi hakkında en lüzumlu izahatı verdikten sonra kitabın, Osmanlı tarihi ve müellifin hayatına dâir kısımlarının kısa ve mukayeseli olmayan bir hülâsasını vermekle iktifa edeceğiz. Bu etüdümüzün hazırlanması esnasında farsça metnin istinsah ve hülâsasında yardımlarını esirgemeyen Turhan Gencei ile makalemize türkçe şeklini veren Tayyib Gök-bilgine burada teşekkür etmeği bir borç bilirim.

Yazmanın tavîfi — Hazine kütüphanesi No. 1417, varak 183, dış eb'adı 28×18, iç eb'adı 17,5×10,5, satır 15, tâlik, yaldızlı ve mavi cedvel, çizgi ile bölünmüş ve çerçeve içinde ikişer sıra ve 1/b'de gayet güzel müzehhep Fatih'in bir mührü vardır:

برسم خزانه سلطان المعظم و خاقان الاعظم مالك الرقاب الامم سلطان سلاطين العرب والمجم حافظ البلاد الله ناصر العباد الله ابوالمظفر سلطان بن سلطان محمد بن مراد خان خلدالله ملكه وسلطانه

Karşısında 2/a aynı şekilde takdim ve tarihi taşıyan bir mühür mevcuttur.

بتوفیق خداوند یگانه
بنظم آوردم این خنکارنامه
الهی تا جهان باشد جهاندار
محمد شاه خان را حق نکه دار
تاریخ فی اوایل شهر ذی الحجه سنه ثمان و سبعین و ثمانمته

2/a Üstte başkası tarafından bilâhire yazılmış aşağıdaki kayd görülmektedir: تاریخ آل عثمان نظم تواریخ سلطان محمد خان بن مراد خان وغیره بالفارسیه

2/b Müzehhep bir başlık içinde : بسم الله الرحمن الرحيم

İlk beyit : زفیض خداوند حی قدیم رحیمست ورحمان حکیم وکریم

3/a bir satır, 4/a yedi satır, 4/b bir satır, 5/a bir satır, mavi zemin üzerinde yıldızlı yazı. Kitabın mufassal tavsifi için Topkapı-saray Hazine kütüphanesinin gayr-ı matbu fihristine bakınız.

Telif tarihi — *Hünkârname*'de üç tarihe rastlıyoruz :

(1) تاریخ فی اوایل شهر ذی الحجه سنه ثمان و سبعین و ثمانمته
1-10. zilhicce 878 (19-28.IV.1474) (2/a)

(2) هشتصد وهفتاد وهشت اندر محرم شد تمام
این کتاب از فیض حق والله اعلم بالسلام
muharrem 878 (29. V. 1473 de başlar) (168/a)

(3) تاریخ طوقات اندر ضعف وز اندر حساب
هشتصد وهفتاد وهفت والله اعلم بالصواب

877 (8. VI. 1472 de başlar) (183/b)

3/b de kitabın ne zaman başladığına dâir bir işaret vardır.

خرابی طوقات و ظلم زمان
جو دیدم من آخر رسیدم بجان
طلب کار همت شدم از رسول
بحضرت شد آخر نیازم قبول
بحق خدای جهان آفری
که تیغ سخن در سخن آوری
بمن دادند [ن] و کفتند [ن] اندر زمان
زکنجینه کنج معنی روان
بفتح شهنشاه شاهان در آی
میان را بند و زبان برگشای

Tokat'ın Uzun Hasan tarafından tahrib edilişi 877 (1472/73) de vuku'bulmuştur. Bu kayda göre Mu'âlî'nin eserini bu senenin son aylarında yazmış olduğu zannedilebilir. Buna mukabil eserin it-

mamı tarihleri birbirini tutmamaktadır. Son varakta verilen beyitte bir tarih düşürülmüşse de hesap doğru çıkmamaktadır. İkinci mısradaki tarih olarak 877 (8. VI. 1472 de başlar) gösterilmektedir. Ancak varak 168/a da 878 (29. V. 1473 de başlar) senesi geçmektedir. Maamafih 168/b den itibaren kitabın sonuna kadar verilen malûmata bakılırsa Mu'âlî'nin, eserini daha sonra bitirmiş olması icab eder. Çünkü burada Şehzâde Mustafa'nın ölümü ve Mahmud Paşa'nın idamından da (177/a) bahsedilmektedir. O halde Mu'âlî'nin eserini yukarıda zikredilen tarihlerde değil bilâkis Mahmud Paşa'nın idamından sonra yani 879 (18. V. 1474 de başlar) da bitirmiş olması icab eder. Birbirini tutmayan bu rakamlardaki tezat belki şu şekilde izah edilebilir: Kitabın şekline bakılırsa, ilk nazarda, Mu'âlî'nin, evvelâ Osmanlı tarihinden, sonra (70/b den başlayarak) Timurlular, Akkoyunlular ve Karakoyunlular tarihinden bahsetmekte olduğu, nihayet (137/b den itibaren) hayatına âid kısımlarla eserine son verdiği görülür. İşte bu yüzden 168/a da bulunan tarih, kitabın ilk bitme tarihi olsa gerektir. Mu'âlî buna, sonradan vuku'bulan hâdiseleri de ilâve etmiştir; fakat kitabın şeklini aldıktan sonra son sahifede zikredilen tarih, ne birinci ne de 183/b¹ ye kadar ilâve edilen ikinci kısımda verilen malûmata uygundur. Buna mukabil 2/a da, Fatih'in mührünün karşısında aynı şekilde çizilmiş ve tezhip edilmiş eserin adı ve takdimi ile birlikte verilen tarih asıl kısım için en hakıyıkî tarih olmak mevki'indedir.

Müellif — Müellifin mahlası kitabın bir çok yerlerinde muhtelif vesilelerle geçtiği gibi² hayatı hakkında da ayrı bir kısım vardır (137/b-168/a). Mahlası Mu'âlî (معالی) olan müellifin asıl ismi Seyyid Mîr Ali b. Muzaffer'dir. Tus'ludur. Kendi seyyidliğine ehemmiyet vermekte ve her fırsatta seyyidlere karşı hürmet gösteren hükümdarları medhettmektedir. Seyahati hakkında oldukça mufassal malûmat verdiği halde memleketi Tus'dan ne zaman ayrıldığını ve seyahatlerini hangi senelerde yaptığını maalesef bildir-

¹ Bu tarih beytinin (183/b) vezin bakımından iki aykırılığı göze çarpmaktadır: evvelâ birinci mısra'nın ilk hecesinin kısa olması icab ederdi, halbuki bu uzundur. Saniyen ikinci mısra'daki هفت lafzı da fazla uzundur. Buna mukabil ٤ kelimesi hem vezin hem tarih bakımından doğru olabildi, fakat bu takdirde de birinci mısradaki düşürülen tarih yine doğru değildir.

² Meselâ v. 42/b, 45/b, 56/a, 62/b, 66/a, 70/b, 125/a, 168/a, 182/b

memektedir. Bununla beraber bu tarihlerin bahsettiği hükümdarların zamanını tâyin etmesi dolayısıyla hakıykatte yakın bir şekilde tesbit edilebileceğini zannediyoruz. Meselâ Lâhîcân'dan bahsettiği sırada, burada Sultan Muhammed'in hükümran olduğunu zikretmektedir ki bunun, 851 (1447/48)—883 (1478/79) seneleri arasında hüküm süren, geylân hükümdarı Kerkiyâ Sultan Muhammed Kiyâ bin Nâsır Kiyâ olması icab eder. Bundan maada Sârî'deki ikameti münasebetiyle yine bir Sultan Muhammed'den bahseder ki bu da her halde Mâzenderân hükümdarlarından ve Seyyid (Kivâmiyye) sülâlesinden Muhammed bin Murtezâ 831 (1427/28)—856 (1452) olacaktır. Diğer bahsettiği hükümdarlar da şunlardır: Tebrizde Karakoyunlu'lardan Cihân-Şâh 841 (1437/38)—872 (1467/68) Şirvan'da Sultan Halîl bin Şeyh İbrâhîm 821 (1418)—867 (1462/63), Mısır'da Çerkes Memlûk Sultanı Ez-zâhir Seyfüddîn Çakmak 842 (1438/39)—857 (1453) ve Konya'da Karaman oğlu İbrahim Bey 827 (1423/24)—868 (1463/64)³.

Bu tarihlere bakılırsa, Mu'âlî'nin 851 (1447/48) den evvel seyahate çıkmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Geylan hükümdarı bu tarihte culûs etmiştir. Diğer taraftan 856 (1452) den sonra da olamaz çünkü Mâzenderân hükümdarının saltanatı bu tarihte sona ermiştir. Bu ma'lûmata 183/b deki şu beyt ilâve edilirse vaziyet daha çok aydınlanmaktadır:

بیت ویکسالت کاندز سایه سلطان دین . شاکرم اندر دعا برخاک می مالم جبین

Eser yukarıda söylediğimiz gibi 879 (1474/75) da bittiği için Mu'âlî'nin 857 (1453) de İstanbul'un fethi sıralarında veyahut bundan bir müddet (bk. s. 162'ye) sonra İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır.

Eser — Mu'âlî Hünkârname'yi Padişâh'ın lütuf ve ihsanına nâil olmak ümidiyle yazdığını açıkça söyler:

هر کسی از خان شهنشاه جهان خنکار خان . مرتفع دارند وهستند شاد وخرم در امان

Müellifin kendisine örnek olarak hangi nevi eserleri seçtiği aşâğıda vereceğimiz hülâsasından ve ayrıca 168/a da geçen şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

میر معالی زبید فردوسی . درسخن همچو تیغ الماسی
هر که آید زنی سر اندازد . گر بود صد هزار چون طوسی

³ Halîl Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul, 1928, s. 113, 202, 204, 246, 302, 406.

Buna göre Mu'âlî de hemşehrisi olan Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinden ilham alarak bu eseri yazmıştır. Zâten nâdiren başka vezin de kullanmakla beraber ekseriyetle *Şehnâme* vezindedir. Bu münasebetle eserin edebî nokta-i nazardan zayıf ve değersiz olduğunu söyleyebiliriz. *Hünkâr-nâme* manzum bir tarih olduğu kadar bir kahramanlık destanıdır. Hemen hemen her sahifede gördüğümüz bu husûsiyetin, eserin kıymetlendirilmesinde dâima gözönünde tutulması icabedeceğine kaniyiz. *Hünkâr-nâme*'de, eserin tarihi kıymetini azaltan şu husûslar göze çarpar: tarih zikredilmemekte, hâdiseler tam bir kronolojik sıra takıyp etmemekte ve bütün hâdiseler kaydolunmamaktadır. Verilen rakamlar çok mübalağalıdır. Muvaffak olmuş hükümdarları haklı göstermek temayülü Mu'âlî'de de mevcuttur. Sade tasvirlerden ziyade çok sözlü ve tantanalı bir üslup kullanmayı tercih eder. Bu itibarla onun verdiği hükümleri ihtiyatla kabûl etmek lâzımdır. Bütün bu zayıf tarafları tarihî bir kaynak olarak, *Hünkâr-nâme*'nin kıymetini küçültmektedir. Bu hükmün şumûl derecesi ancak muhteviyatı bakımından ciddi ve uzun bir tetkikle meydana çıkabilir.

Diğer taraftan unutmamalıdır ki Mu'âlî, zikrettiği hadiselerin ekseriya muasırı olduğu gibi, bahsettiği memleketlerin çoğunu gezmiş ve yanılmıyorsa Timurlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu'lar tarihini hikâyeye eden en eski Osmanlı tarihçilerinden biri olmuştur. Eser tarafımızdan meydana çıkarıldıktan ve mahiyeti hakkında bizce bir fikir hasıl edildikten sonra, ondan ilk istifade eden Prof. Zeki Velidi Togan, *Şah-ruh* hakkındaki makalesinde bilhassa kitabın bu vafına ehemmiyet vermektedir⁴.

II.

Hulâsa — Âl-i Osmandan Kostantaniye'yi feth eden Sultan Mehmed Han ile söze başlayan müellif, «*Hünkâr-nâme*» adını verdiği eserini, gece gündüz çalışarak vücuda getirdiğini anlatmakta (6/a) ve İstanbul'un fethi hadisesini efsanevî bir şekilde ve kısaca hikâyeye ettikten (8/b) ve Ayasofya'nın medhini yaptıktan sonra Padişâh'ın bu şehirde imâretler yapılmasını emrettiğini ve ilk olarak da Mahmud Paşa imâretine başladığını bildirmektedir.

⁴ bk. Edebiyat Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, III., 3/4, 535.

(9/b) Eserde Mora, Arnavutluk, Sinop ve havalisi (İsfendiyar) Trabzon, Eflâk, Midilli, Sırbistan (Laz) ve Bosna seferleri kısaca zikredildikten sonra Ağrıboz seferine geçilmiş ve vuku'at anlatılırken Mahmud Paşa'nın bu feth esnasında Fatih'in plânına aykırı olan kendi plânını tatbik ettiği, muvaffakiyetini gören Padişah'ın da onu takdir ve taltif eylediği zikrediyor.

(12/a) Müellif bundan sonra Osmanlı tarihi içinde en fazla yer tahsis ettiği Uzun Hasan hadiselerine geçmektedir. Uzun Hasan Bey yanında Kızıl Ahmed (İsfendiyaroğlu), Kasım (Karamanoğlu), Yakup, Yusuf (Yusufça Mirza) Beyler olduğu halde, Sivas yolundan geçerek Tokatı tahrib etmiş ve tarihini tasrih etmediği senenin sonbaharında ordusunu Kayseri'ye (Kayser zemin'e) göndermiştir. Diğer taraftan Şehzade Mustafa'nın, babasının emri ile topladığı orduyu, Uzun Hasan ordusuna karşı çıkardığını bildiren Mu'âlî, vuku' bulan karşılaşmada Osmanlıların galebe ettiğini ve Yusuf'un esir alınarak İstanbul'a gönderildiğini yazmaktadır ki; Akkoyunlu'ların, Karaman memleketindeki ilk muvaffakiyetlerini ve bu şehirleri işgal etmelerini anlatmadan doğrudan doğruya Gedik Ahmed Paşa ve Şehzade Mustafa ile yaptıkları savaşa aid hadiseleri zikr ediyor demektir. Yusuf Bey İstanbul'da Fatih'in huzuruna getirilmiş ve Uzun Hasan'ı harbe teşvik edenin Kasım Bey'le Kızıl Ahmed olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Padişah, Mahmud Paşa'ya harbe hazırlanması emrini verir. Fakat kış gelmeden hazırlıklara başlarsa da, (14/â) ordu ancak ilkbaharda harekete hazır bir vaziyete gelir. Pâdişâh Yenişehir'e doğru hareket etmelerini emrettiği için 300000 kişilik ordu ile boğazı geçerler. (16/a) Ali Bey (Mihaloğlu), emrinde 50000 kişi bulunduğu halde öncü olarak ilerler. Öncüler Kayseri civarına geldikleri vakit yüz süvariye rastlamışlardır. Bunlar Uzun Hasan'ın zulmünden kaçarak iltica ettiklerini Osmanlı'lara söylerlerse de, hakıykatte öncü kumandanı Ali Bey'i öldürmek ile vazifelidirler. Bu hal anlaşılınca zincire vurulurlar.

(17/a) Daha sonra Akkoyunlu Hükümdarı'nın Semensa (سمنسا) isminde bir casusu yakalanır. Doğru söylediği takdirde, hayatının bağışlanacağını kendisine bildirdikleri vakit Semensa, Uzun Hasan'ın 50000 kişilik bir kuvvetle baskın yapmak üzere olduğunu ifşa eder. Ali Bey kendisinin, Padişah'ın en hakıyr bendelerinden biri olduğunu bildirerek onu geri gönderir. (18/a) Semensa'nın avdetin-

den sonra öncü kumandanı Mihaloğlu Ali Bey, Uzun Hasan tarafına casusluk yapmak üzere gitmek isteyen ve adı Melikşâh-ı Rûmî diye geçen biri ile bu hususta konuşur ve sonra onun gitmesine muvafakat eder. Bu sırada Semensa, Uzun Hasan nezdine vasıl olmuştur. Mihaloğlu Ali Bey ile kardeşi İskender Bey'in 50000 kişi ile gelmekte olduğunu haber vermiş ve Ali Bey'in sözlerini ona nakletmiştir. Uzun Hasan bey, Ali Bey gibi bir kahramanın köle olabilmesine hayret etmekle beraber, üç alay askerinin hazırlanmasını emreder. Sol cenahı Süleyman Bey'e ve Sağ cenahtaki alayı Emire (امير) Bey'e (belki Emîr Bey Posullu) havale edip (19/a) kendisi de merkezde bulunduğu halde 30000 kişilik bir kuvvetle harekete geçer ve Ali Bey'e geceleyin bir baskın yapmaya karar verir. Bundan haberdar olan Melikşâh-ı Rûmî ise derhâl dönmüş ve işittiklerini Ali Bey'e anlatmıştır. Bunun üzerine Ali Bey askerlerine çadırlarını söktürüyor, kondukları yeri terk ediyor, ancak düşmanı aldatmak için terkedecekleri karargâhlarda ateş yaktırıyor ve bu suretle Uzun Hasan Bey'in plâni suya düşmüş oluyor. (19/b) Ertesi sabah Akkoyunlu'larla Mihaloğlu Ali Bey kuvvetleri arasında büyük bir savaş olur. Ali Bey'in sağında Semsam (سمسام) denilen birisi, solunda da İskender bulunmakta idi. Akşama kadar devam eden cengin sonunda, Akkoyunlu'lardan Süleyman Bey maktûl düşmüş ve Uzun Hasan Bey perişan bir halde ric'ate mecbur olmuş, Ali Bey, ise Fatih tarafından takdir edilmiştir.

(20/b) Pâdişâh İstanbuldan hareketinden 40 gün sonra Kayseri mıntikasına gelmiştir. Hükümdarın etrafında Yeniçeriler, önünde Azaplar ilerlemekte idiler. Sağında Rum alayı ile Ahmed Bey ve solunda Yunan (Karaman) alayı ile İshak Paşa bulunuyordu. Bu, 100000 neferi kâfir askeri olmak üzere 600000 bin kişilik bir kuvvetti.

(21/b) Uzun Hasan bu hâle Kızıl Ahmed yüzünden düştüm diyerek tekrar Semensa'yı casus olarak gönderir. Semensa, on günlük bir seyahatten sonra Fatih'in karargâhına gizlice vâsil olur, ve Melikşâh-ı Rûmî tarafından tanındığı için yine hakıykatı söylemesi şartıyla hayatı kendisine bağışlanarak Padişâh'ın huzuruna çıkarılır. Semensa, Uzun Hasan'ın Aladağ civarında bulunduğunu, kendisinin bu mesafeyi on günde kat'ettiğini, fakat ordunun bu yolu ancak bir ayda kat'edebileceğini bildirmiş ve aynı zamanda Yusuf'un hayatı ile Padişâh'ın harp veya sulh tarafdarı olup

olmadığını öğrenmek için geldiğini de ilâve etmiş olduğundan, ikinci defa serbest bırakılmış ve avdetine müsaade edilmiştir. (23/b) Semensa altı günlük bir yolculuktan sonra Uzun Hasan Bey'e mülâkî olmuş ve gördüklerini, ona anlatmıştır.

(25/a) Fatih, Şehzâde Bayezid'e vali, bulunduğu Amasya'dan ki bu şehrin ismi umûmiyetle Harşene (خرشنه) bâzan da Amasya olarak geçmektedir 10000 öküz arabası ve 1000 top arabası getirmesi için emir verir; istenilen bu arabalar Tokat yolu ile Sivas'a getirilir. Toplar Karahisar önüne yerleştirilerek kal'a muhasarasına başlanır ve kumandan Dârâ (Dârâb Bey) anahtarları göndermek suretiyle kal'ayı teslim eder. Kal'ada bulunan kâfirler kılıçtan geçirilirse de müslümanlara aman verilir. Dârâ'ya da gösterdiği inkıyada karşılık mükâfattan başka timar ve bir de sancak verilir. (26/b) Bundan sonra şöyle bir hadise anlatılmaktadır: Karahisarın teslimi esnasında kal'ada bulunduğu anlaşılan Cihângir'in oğlu firara teşebbüs ederse de Muzaffer isminde biri tarafından yakalanır ve Pâdişâh'ın huzuruna getirildiği vakit Uzun Hasan'ın kardeşinin oğlu Ferruh Cemal olduğunu itiraf etmesi üzerine serbest bırakılır; üstelik kendisine bolca bir maaş da bağlanır, Muzaffer ise mükâfatlandırılır.

(27/b) Daha sonra ordunun hareketi hakkında hangi tedbirin alınması lâzım geldiğini soran Fatih'e, Mahmud Paşa bir fikir beyan etmekten çekinir; fakat Padişahın teklifi üzerine Fırat üstünde bir köprü inşası kararlaştırılır. Diğer taraftan, olan biteni öğrenen Uzun Hasan Bey 60000 bin askerle Fırat'a doğru ilerlerken, Semensa'yı da yeniden haber almak için göndermiştir. Aynı hadiseler tekerrür eder. Melikşah-ı Rûmî onu tanır, yakalattır ve onu Fatih'in huzuruna getirir. Bu defa o, Akkoyunlu Hükümdarının 100000 askerle Fırat'a gelip geceleyin bir baskın yapacağını ifşa eder. (29/a) Bunun üzerine Fatih'in emri ile Murad (Has), Ömer (Turhan-zade) ve Davud Beyler (belki sonradan sad-riazam olan Davud Paşa) 50000 kişi ile gönderilir. Uzun Hasan Beyin tarafından ise Halil, Hurşid ve Uğurlu Mehmed beyler kumandasında 60000 asker bunlara karşı çıkarılır. İki ordunun karşılaşmasında Murad Paşa altı defa attan düşer ve her defasında yeniden cenge devam ederse de sonunda şehid olur. Davud Bey türkmenlere karşı çok yararlık gösterir. Nihayet ağır olarak yakalanır. Ömer Bey ise Hurşid Bey tarafından yakalanır. İskender esir düşer.

(29/b) Bu hadiseyi müte'akıp Mahmud Paşa da 30000 kişilik bir kuvvetle, Ali ve İskender Beylerle birlikte yeni bir muharebe yapmış ve karşısında 60000 askerle Uğurlu Mehmed harb etmiştir. Bu muharebede Uğurlu Mehmed ile Hurşid'in firar ettiği ve bu hareketlerinden dolayı Halil'in serzenişlerine maruz kaldığı anlatılmaktadır. Muharebeden sonra Mahmud Paşa'nın bir çok ganimetler eline düşmüş ve Paşa, Pâdişâh'ın takdirlerine mazhar olmuştur. (31/a) Bunun üzerine Fatih, 300000 kişilik bir kuvvetle Fırat'ı geçer ve karşısında 100000 kişilik bir ordu görür. Uzun Hasan'ın solunda Uğurlu Mehmed, sağında Kızıl Ahmed vardır. Pâdişâh'ın ise solunda Şehzâde Mustafa ile İskender Bey, sağında Şehzade Bayezid ile Ali Bey (Mihaloğlu) bulunmaktadır. Bayezid kuvvetleri ile birlikte düşmana hücum için babasından müsaade ister ve savaşa çıkar. Maksud ile Zeyneli esir eder. Şehzâde Mustafa ise Kızıl Ahmed'i yakalar, fakat Pîr Ahmed kaçmaya muvafak olur. Ayrıca 300 adamla muharebeye atılan Yakub-oğlu'nu da esir eder. Ali ve İskender Beyler de Halil ve Hurşid ile cenk etmişlerdir. Halil öldürülmüş ve Hurşid esir edilmiştir. Gece-gündüz yapılan savaşta, zafer Osmanlılarda kalmıştır. (36/a) Pâdişâh, esirleri hakkında yapılacak muameleyi Mahmud Paşa'dan sorunca vezir-i âzam bunları öldürmek münasiptir der; halbuki Fatih, huzûruna getirilen esirlerden Maksud'a (Uzun Hasan'ın oğlu) «sen Bayezid'in kardeşisin» diyerek iltifat etmiş ve onu serbest bırakmıştır. Zeyneli bunun, Uzun Hasan'ın harpte, ölen oğlu Zeynel olup olmadığını tasrih etmemektedir) teselli ederse de o, «artık hâyatın mânâsı yoktur» der. Bundan sonra Pâdişâh, diğer esirlerin yani Kızıl Ahmed, Yakub-oğlu, Hurşid ve evvelce katledildiği söylenen yahut başka birisi olan Halil'in yetmiş emir ile birlikte idam edilmek üzere cellada teslimini ve anlaşıldığına göre bazılarının da kendilerinin tahrib ettikleri Tokat şehrine gönderilmesini emir eder.

(38/b) Hasan bey atını ve elbisesini değiştirerek firar etmiştir. Yakalanması için Ali ve İskender Beyler 10000 kişilik bir kuvvetle onun karargâhına gönderilirse de Uzun Hasan'ın kaçmış olduğunu görürler ve onun yerinde zincire vurulmuş bir halde Ömer Beyi (Turhan-zade) bulurlar. (40/b) Bu büyük zaferden sonra Pâdişâh, Fırat kenarına kurduğu tahtı üzerine oturur. Halil, Zeynel, Yakub-oğlu ve Kızıl Ahmed'in kesilmiş ve mızrakların uçlarına takılmış başlarını zafere dâir haberler ile muhtelif yerlere

göndertir, ve bunu müteakip kendisi de İstanbul'a avdet eder.

(42/a) Bu sırada Şehzâde Cem'e (ki bâzı yerde Cemşid de denilmektedir) Rumeli tarafına çıkması emredilmiştir. Aynı zamanda Lalası Süleyman'a da Şehzâde'ye dikkat ve îtina göstermesi için tenbihler yapılmıştır. Lalası ile birlikte Edirne yaylasına vasil olan Şehzâde'yi, halkla birlikte duaya gelen kadı Vildan Efendi karşılamıştır. Burada Vildan Efendi, Kazasker olarak, İsâ Bey'in kumanda ettiği bir orduya iltihak etmek için Mahmud Paşa'nın inhası üzerine, Pâdişâh tarafından emir almıştır. (44/a) Bir gün Şehzâde Cem ve Lalası Süleyman ava giderler. Eski Zagra (اسى سقاره) dan 10000 kişilik bir kafile de sürek avına çıkmış olduğundan 30000 kişi toplanır. Bu esnada da Zeynel'in başı Şehzâde Cem'e ulaşmış ve herkes sevinmiştir.

(45/b) Fatih daha yolda iken İsâ Bey'e de bir elçi gönderir ve ona, Macarlara harp veya sulhu tercih etmelerini teklif eylemesini bildirir. Onun üzerine Belgrad önlerinde İsâ Bey, kal'adaki Macarlara, Ali Bey'in Uzun Hasan harbine gittiğini haber verir ve rahat durdukları takdirde kendilerine ilişilmeyeceğini anlatır. Bu teklifi kabûl eden Macarlar bir elçi gönderirler ki, Mu'âlî'nin rivâyetine bakılırsa bu adam aynı zamanda Çek, Buğdan Dest (Deşt-i Kıpçak) ve Rus milletleri için de sulh yapacağını söylemiştir. Macar elçisi, doksan günlük bir seyahatten sonra İsâ Bey'in adamlarından birisi ile Pâdişâh'ın karargâhına vasil olur. Evvelâ Mahmud Paşa tarafından kabûl edilen elçi, Uzun Hasan'ın çadırında tahta oturmuş olan Pâdişâh'ın huzûruna çıkarılır. Bir Macar elçisinin geldiği derhal Tebriz, Şirvan ve Bağdad'a bildirilir.

(47/a) Bir gün Pâdişâh, vezirlerinin İran ile Turan'ı fethetmek istediğini söyleyince bütün ekâbir «artık islâm kuvvet buldu ve biz Mahmud'un tedbiri ile Uzun Hasan'ın zulmünden kurtulduk» derler (ki müellifin burada Pâdişâh'ı değil de Mahmud Paşa'yı zikretmesi dikkati caliptir). Fatih, bundan sonra Uzun Hasan'ın âkıbetini öğrenmek için Melikşah-ı Rûmî'yi onun peşinden gönderir. Bu suretle Şam'a giden Osmanlı casusu, Uzun Hasan Bey'in artık arap memleketlerinde (belki İrak'ta) bulunduğunu ve İhsan Bey'in vasıtasıyla servetinin yarısını askerlerine verdiğini öğrenir. Hiç bir hareket hissetmemekle beraber Melikşah-ı Rûmî vaziyeti şüpheli görür ve ma'lûmat vermek üzere Padişah'ın yanına döner.

(49/a) Mısır sultanı, Uzun Hasan'ın mağlubiyetini öğrenince

Pâdişâh'a hediye olarak buğday ve arpa yüklü 800 develik bir kervan göndermiştir. Bu kervan kırk günde Haleb'e yetmiş günde Kayseri ülkesine vasıl olur. Mahmud Paşa, hediyeyi iyi karşılar, Mısır elçisi, Pâdişâh tarafından kabûl edilir ve iltifat görür, kendisine 300 altın maaş bağlanır. (53/a) Bu sırada Uzun Hasan müteessirdir. Kızıl Ahmed yüzünden, oğlu Zeynel'i kaybettiğini düşünmekte ve Yusuf ile Ferruh Cemâl'in âkibetlerinin ne olduğunu bilememektedir. Nihayet sulh yapmak ve Ferruh Cemâl ile Hurşid ve Zeynel'i kurtarmak için bir elçi göndermeğe karar vermiştir. Elçi Fatih'in nezdine gelince, Sultan kendisine Uzun Hasan'ın Fırat'ın öte tarafında kalması lâzım geldiğini, oğlunun hayatta bulunduğunu, ona Tebriz, İrak ve Bağdad'ın kâfi geleceğini bildirir, kızını da Şehzâde Bayezid'e vermesini talep ederek elçiyi geri gönderir. Onunla birlikte Pâdişâh tarafından Ali bin Molla Fenârî de gönderilmiştir. Hey'et kırk gün sonra Tebriz hududuna vasıl olur. Uzun Hasan'ın elçisinin adı Mirza Hasan'dır. Bu zat, Pâdişâh'ın elçisi Ali Fenârî'nin de geldiğini haber vermek için önce gider ve bunun üzerine Osmanlı elçisi emir Süleyman (bunun kim olduğu bildirilmemektedir) tarafından kabûl olunur. Uzun Hasan, ise bu sırada, Elvend ve Sehend dağı civarında avla meşguldür. O da elçi Ali Fenârî'yi burada kabûl etmiş ve ona da bir çadır kurdurmuş, kendi tahtı yanına koydurduğu Ebu-Sa'id'in tahtına da Osmanlı elçisini oturtmuştur. Elçinin Fatih'ten getirdiği mektubu okuyan Akkoyunlu hükümdarı memnun görünür ve Ali Fenârî, 40 gün Uzun Hasan'ın karargâhında kaldıktan sonra yanında Uzun Hasan'ın kızı Emir Süleyman ve üçyüz Akkoyunlu süvarisi ve gelinin cihazını hâmil üçyüz katar ile birlikte Rum diyârına avdet eder. Uzun Hasan'ın kızının adını Mu'âli سیر hatun olarak zikrediyor. سیر hatun ve Lala Süleyman (ki evvelce Emir Süleyman olarak geçmiştir) Harşene yani Amasya'yı geçtikten sonra buraya yakın bir yerde bütün elçilik heyeti ve beraberlerindeki ile İstanbul'a hareket etmeleri hakkında Pâdişâh'dan bir emir gelmiştir. Bu emre göre, onlar da İstanbul'a gelirler ve merasimle karşılanırlar.

(56/a) Bundan sonra müellif, Fatih'in, Uzun Hasan ile muharebe ettiği sırada Rus, Macar ve Buğdan kâfirlerinin Osmanlıların mağlubiyeti takdirinde harekete geçmelerini mümkün kılmak üzere tatar kıyafetine sokulmuş dört casus gönderdikleri nakle-

dilmektedir. Bu casuslar Osmanlı ordugâhına vasıl olurlar. Fakat Pâdişâh'ın büyük bir zafer kazandığını görerek derhâl Buğdan'a dönerler. Aldıkları ma'lûmat üzerine kâfirler sulh halinde kalmayı muvafık bulurlar, ve kazanılan zaferden dolayı dostâne hislerini sehzâde Cem'e bir elçi ile arz etmekte gecikmezler. Bu elçiye, ihtiyar Lala Süleyman cevaben der ki: Fırat nerededir, siz neredesiniz. Bu haberi nasıl öğrendiniz? Gördükleri bu soğuk muka-bele Buğdan elçisine artık iş işten geçtiğini anlatır ve Tuna başi elimizdedir diyerek asker toplamağa başlarlar. Diğer taraftan İstanbul'a döndüğü anlaşılan Fatih, Buğdan'ın hıyanetini haber alınca İsâ Bey'e Buğdan'a akın yapması için emir vermiştir. Bunun üzerine Edirne'de 10000 kişi toplanır ve İsâ Bey'le Süleyman Beyin kumandası altında Tuna'yı geçerler. Buğdanlı'lar Osmanlı kuvvetine karşı koyamayıp kaçarlar, İsâ ve Süleyman Beyler muzaffer olarak büyük bir ganimetle dönerler. (59/a) Pâdişâh seferden avdet ettiği zaman Ali Bey ile İskender Bey ihсанlara nâil olurlar. Bundan sonra Ali Bey Rus ve Engürüs üzerine sefer yapmak istediklerini söylerler ve Pâdişâh buna memnuniyetle muvafakat eder. Ali ve İskender Beyler, Üsküb ve Tuna memleketlerinden akıncı toplayarak, Vidin'de 18000 kişi ile birleşirler ve buradan harekete geçerler. Tuna'yı ve Belgrad'ı geçerek Varat (Peterwardein) önüne gelirler. (60/a) Macarlar onun geleceğini öğrenince 5000 öncü olmak üzere 20000 kişi toplamışlardır. Ali Beyin zâhiren hıristiyan fakat hakıykatte müslüman olan kırk martolozu vardır. Melikşah-ı Rûmî bu martolozlarla birlikte haber almağa memur edilir ve bunlar düşmanın hemen hücumu hazırladığını öğrenirler. Melikşah-ı Rûmî döner dönmez Ali Bey'e vaziyeti anlatmış ve bunlar müteakiben İskender Bey'le birleşmişlerdir. Akıncılar yolda کبران آمله ye tesadüf ederler ve onları inhi-zama uğratarak bir çok esir ve ganimetle Vidin'e avdet ederler, ki burada tesbit edilen esirin sayısını ve ganimetin miktarını Mu'âlî 60000 esir ve 900000 baş hayvan olarak göstermektedir.

(63/a) Ali bin Molla Fenârî Semerkand'a gitmiş ve Ali Kuşci'dan ders almıştır. Nihayet vatana dönmek üzere Ebû-Sa'id'den müsâde istediği zaman hükümdar ona seyahatı için on katar vermiş ve o da Meşhed yolu ile altı ayda Rum diyarına vasıl olmuştur. (64/b Kazasker Molla Ali Fenârî'yi metheden bir kasideyi ihtiva etmektedir).

(64/b) Sinopta İsfendiyaroğlu İsmail Bey hüküm sürmektedir. Fatih artık yetmiş yaşında bulunduğu ve bütün dünyada (bu arada Kızılma ismi de geçmektedir) tek bir hükümdarın hükümlerine icabet ettiği için ondan şehrin anahtarını istemiştir. İsmail Bey bu teklife razı olur ve terkettiği memleketine mukabil kendisine Yenişehir verilir. (66/a) Mu'âli bu sırada kendisinden bahsederek Bursa'ya geldiğini, cami, medrese ve imâretler önünde hayran kaldığını, bunların Orhan, Gazi Hünkâr (Murad Hüdavendigâr), Bayezid (Yıldırım) ve Mehmed (Çelebi)'nin eserleri olduğunu öğrendiğini söyler. (67/b) Müellif eski padişahları anarken Murad II.'nin seyyidlere hürmeti olduğunu ve Kosova'da az sayıda kuvvetlerle kâfirlere galebe ettiğini bildiriyor ve bu padişahın Bursa ve Ergene'de hayratı bulunduğunu ilâve ediyor.

Mu'âli bundan sonra, Timurleng'e Akkoyunlu'lara ve Karakoyunlu'lara büyük bir yer tahsis etmekte (bk. ilâve edilen münderecat fihristi), fakat arada zaman zaman yine Osmanlı'lara aid malûmat vermektedir. Bu nevi kaytlardan birisi (75/a-77/b) Timurleng'in zuhûru üzerine Sultan Ahmed'in (Celâyir) Bağdad'dan Yıldırım Bayezid'in yanına kaçması hakkındadır ki bu haber ayrıca 71/a da zikredilmiştir. Bağdad'ı alan Timur, Bayezid'e bir elçi göndermiş ve Osmanlı memleketlerinde gözü olmadığı için endişeye düşmemesi lâzım geldiğini bildirmiş; Bayezid ise ona, «kendine çok güvenme, birçok mağdurları öldürdün, Allah'dan kork» diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Timurleng Bayezid'e sadece «benim soyumda şahlık yoktur, kendi kuvvetime istinad ederek muzaffer oldum» diye iftihar etmekle iktifa etmiş ve Horosan'a dönmüştür. (80/a) Murad II. de Horosan'daki Şah-ruh'a, kırk kişi ile birlikte bâzı hediyelerle elçi göndermiştir. Herat'ta bu elçi, Şah-ruh'un huzuruna çıkar ve takdim ettiği Osmanlı padişahının mektubu iyi bir tesir bırakır. (85/a) Şah-ruh'un düşmanı İskender (Karakoyunlu), İkinci Murada iltica etmiş ise de bir müddet sonra Tebriz'e dönmüş ve orada oğlu tarafından öldürülmüştür.

(168/b) Mu'âli, Şehzâde Mustafa'nın Uzun Hasan harbindeki kahramanlıklarını zikrettikten sonra İstanbul'a dönmesi için babasının kendisine müsaade etmediğini anlatıyor ve 170/a bunu müteakip 878 (29. V. 1473'de başlar) senesinde (yazmada yanlışlıkla 888 olarak yazılmıştır) Şehzâdenin hastalandığını ve ebe-

veynine karşı büyük bir tahassür duyduğunu bildirerek şu sözleri naklediyor: «ben öldükten sonra bana o kadar büyük düşmanlık göstermiş olan Mahmud Paşa Pâdişâhın hizmetinde kalacak, fakat babam benim intikamımı ondan almakta gecikmeyecek. Yalnız zavallı annem benim ölümünden dolayı kan ağlayacak». Çok geçmeden Şehzâde ölür ve ölüm haberini götüren elçi evvelâ dört vezire bunu bildirir. Geceyarısı Fatih'e ulaştırılan matem haberi büyük bir teessür hasıl eder ve bunun üzerine umûmî mâtem tutulur.

(172/b) Talihi yar olmayan Mahmud Paşa inzivaya çekildiği sırada Şehzade Mustafa'nın ölüm haberini alınca evvelâ tereddüt etmiştir; sonra Şehzâde ile aralarında düşmanlık mevcut olduğunu düşünerek matem elbisesi giymiş ve İstanbul'a gitmeğe karar vermiştir. Hocası Kürd Hafız ona te'enni tavsiye etmiş ve çağırılmadan gitmesinin münasip olmayacağını söylemiştir. Fakat o bu nasihatı dinlemiyerek yola çıkmıştır. Paşa Saray kapısında eski kölelerinden Teftin (تفتين) Ağa'ya tesadüf eder. O da hocasının tavsiyesini teyit ederse de onu da dinlemez ve Pâdişâhın huzuruna çıkar. Büyük bir teessürle ağlayarak Fatih'e «Mustafa öldü ise ben varım» der. (174/b) Fakat Fatih buna ehemmiyet vermez «Mustafa'nın, düşmanının hayatta kalması mümkün degildir» cevabını vererek onu Hisarda hapsedtirir. Mahmud Paşa Hisar'da elli gün kalmış ve bu müddet içinde serbest bırakılması için her an emir beklemiştir. Fakat hiç bir haber çıkmayınca Hükümdara halini bildirmeğe karar vermiş ve «ya beni affet ya öldür» mealinde bir mektup göndermiştir. Padişah bunun üzerine onu huzuruna getirtir. Mahmud Paşa der ki «ben sana kırk sene hizmet ettim, herkes senin adının yanında benim de ismimi zikretmektedir. Eğer günahım büyükse merdçe öldür, değilse beni serbest bırak». Pâdişâh vezirinin bilhassa dört sebepten kabahatlı olduğunu bildirir ki bunların birincisi, Eflâkı serbest bırakması, ikincisi Şehsuvar Beyi geri göndermesi ile bir düşman kazanması, üçüncüsü Uzun Hasan'ın takibine mani olmak hiyaneti, dördüncüsü ise Şehzâde Mustafa ile aralarında bir adavet bulunması hususudur. (177/a) Mahmud Paşanın idamından sonra herkes matemini tutmuş ve bu kıymetli vezire acımıştır. İstanbulda sayısız hayratı olan Mahmud Paşanın ölümü 879 (18. V. 1474 de başlar) da vuk'u bulmuştur.

Mısır Sultanı Şehzâde Mustafa'nın ölümünü haber alınca, Es-

ma-yi Cündî'yi elçi olarak göndermiş ve onunla Pâdişâha kırk hâlis arap atı, ayrıca meşhur boz atı, 400 deve Hindistandan gelme nadide eşyalar gibi hediyeler göndermiş ve bunların mevlud ayına yetişebilmesi için 17 muharremde süratle yola çıkarmıştır. Bu sırada dostluk münasebetlerinin takviyesi için Uzun Hasanın elçisi Kahire'ye gelmiştir. Mısır Sultanı bu elçiye hükümdarının Tebriz ve Irak'ın kendisine kâfi gelmiyerek Rum diyarına hücum etmesini teesüfle karşıladığını bildirmek suretiyle itibar göstermemiştir. Diğer taraftan Esmâ-yi Cündî Kudüs, Şam, Halep yolu ile Rum'a vasıl olur. Şehzâde Bayezid bu sefaret hey'etinin geldiğinden haberdar olunca, adamlarını karşılamağa göndererek Mısır elçisini خرشنه ye celb eder. Müteakiben bunu Sam adındaki bir elçi ile de babasına bildirir. Fatih'den muvafakat cevabı alınca (179/b) Esmâ-yi Cündî, Şehzâde ile birlikte Amasya'dan hareket eder ve 18 gün içinde sahile (Üsküdar) varırlar. Hükümdar'ın huzuruna çıkabilmek için zamanın ulemâsından Hoca (Sinan Paşa) Sinan diye meşhur olan İbni Mevlâna'nın, Hızır Bey'in Alaeddin Molla bin Fenârî'nin, Kazasker'in tevassutunu rica ediyor⁴. Fatih şehrin üç gün üç gece donatılmasını emir eder ve elçiyi gayet muhteşem bir merasimle kabul eyler. Tarziye mektubunu Pâdişâh iyi karşılayarak gayet samimi bulmuştur. Elçi ile maiyeti bir ay İstanbul'da kalırlar.

Kitabının başlıca noktalarını hülâsa ve ifadeye çalıştığımız Mu'âlî eserini şöyle bitiriyor: 21 seneden beri ikâmet ettiğim bu şehrin artık aşinasıyım, onun yabancıısı değilim. Padişah'ın lütfuna mazhar olmak zamanım gelmiştir.

⁴ 180/a :

ابن مولانا خضریک انک اندر علم دین
مقتدای اهل اسلام زمان بودی یقین
ر سر صدر وزارت خواجہ خنکار خان
درمسا اسم او مشهور گفتندی سنان
صدر احکام شریعت را علی والدین نظام
هست مشهور زمان ابن فناری والسلام
قاضی عسکر امین دین قبول شہریار
مسند دیوان رفت را شدہ دار القرار

III.

Mu'âlî'nin hal tercümesi—(137/b) Mu'alî'nin asıl adı Mir Ali ve babasının ismi Muzaffer olup kendisi Tus'ludur; üç kardeşdirler, büyük kardeşi Seyyid Ahmed, ortancaları Emîr Mahmud ve küçükleri de kendisidir. Mahlasının Mu'âlî olduğunu söyliyeni Mir Ali eserini yazdığı vakit kardeşlerinden haberdar olmadığını bildirmektedir. Memleketinden ayrılırken sevgilisi kendisine, seyahatin on sene devam etse seni yine beklerim, demiş ve her ikisi kederli bir halde ayrılmışlardır.

(139/a) Mu'âlî seyahatine Esterâbad istikametinde başlamış ve burada hangisi olduğunu tasrih etmediği kardeşini ziyaret etmeği kararlaştırmıştır. Filhakıyka on gün sonra kardeşine kavuşmuş ve onun Murtazâ ve Ali ismindeki iki oğlunu kucaklayabilmiştir. O sıradada kim olduğunu bilmediğimiz Emîr Sultan Ali Ekber ismindeki zat, Mekke'ye gitmekte idi. Mu'âlî de, âğabeyisine, seyahatine devam edeceğini söylemiş ve Muhammed han'ın hüküm sürdüğü Sârî'ye gelmiştir. (140/a) Bundan sonra ilk olarak Âmil'i zikreden Mu'âlî, bu şehirde bulunan yüz yaşındaki Seyyid İzzet'e mülâkî olmuş ve bir müddet onun hizmetinde kalmıştır. Bundan sonra o, kendisine hükümdarının bir merkep hediye ettiği (140/b) Rüstemca'ya oradan da (141/a) Lâhîcan'a gider. Burada Geylan şâhi Muhammed Han'ın huzuruna kabûl edilir ve herhalde onun Veziri olan Ferruhzad ile de görüşür. Mu'âlî Astara, Halhal, Sofyabad yolu ile (141/b) Erdebil'e geçer. O sırada bu şehirde Şeyh Câfer ve Şeyh Şah gibi meşhur mutasavvıflar bulunuyorlardı. (142/a) Daha sonra seyahatine Şirvan istikametinde devam eder. Kor nehrini gemi ile geçtikten sonra Şamahi' de sufilerin emîri olan Mir Süleyman, Şirvanlıların şâhi Halilullah'ın huzuruna çıkar ve bir gece hizmet eder. (143/a) Mu'âlî, Şirvan'dan sonra hangi yolu takıyb ettiğini bildirmiyerek Tebriz'e gelir; o sırada Azerbaycan hâkimi bulunan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşâh'ı, müslümanları esir gibi yaşatan birisi olarak göstermektedir. Buna mukabil veziri İmadüddin'i meth eden Mu'âlî, onun evliya gibi bir zat olduğunu ve kırk gün hizmetinde bulunduktan sonra yolculuğuna devam ettiğini bildirmektedir. Hakıykatte Tebriz'in bir mahallesi olan Şam-Gazan (Şen-i Gazan) nı Tebriz'den itibaren seyahatinin birinci merhalesi olarak zikreden Mu'âlî, orada Gazan Han'ın türbesi ol-

ması lâzım gelen büyük bir kubbe gördüğünü kaydeder. (144/a) Meraga'da Seyyid Zeynelâbidin adlı birisinin evinde misafir olur ve nihayet Kürdistan yolu ile (144/b) Bağdad'a gelir.

Mu'âlî'nin Bağdad'da ne kadar kaldığını ve nereleri ziyaret ederek kimlerle görüşüğünü bilemiyoruz. Kendisi (145/b) sefer-i Kerbelâ'dan bahseder ve burada üç gün kaldığını, daha sonra Necfi zikir etmemekle beraber Hazret-i Ali'nin merkadini ziyaret ettiğini bildirir ve buradan istikametini Şam'a çevirir yolda rastladığı Kürdistan'dan gelen 400 develik bir kabile ile seyahat eder. (146/b) Şam'ı uzun boylu metheden Mu'âlî bu şehrin cennet gibi bir yer olduğunu söyler ve bu arada رعبه ve جمبه denilen mevki-ler arasında ahalisinin bir kısmı zâhid, bir kısmı fâsik olduğunu bildirdiği bir yerden de bahis vardır. Mu'âlî Şam'da Beni Ümeyye Cami'ini ziyaretle onun tarihi hakkında malûmat alır; sonra bu civardaki ziyaretgâhları gezmeğe devam eder; bu meyanda (149/a) Sıfat-i Yakub, Mahall-i İbrahim dediği yerleri de zikreder. Mu'âlî bir ilkbahar mevsiminde kalkarak, Kudüs'de, (150/a) Sahrat-ullah ve Sahratul-aksa'yı ziyaret eder. Bundan sonra Mısır'a doğru yoluna devam eder. Bu esnada (151/a) aslen Çerkes olan Şam emîrine tesadüf etmiştir. Birlikte Remle şehrine vasıl olurlar. Buradan gemi ile Dimyad'a geçen Mu'âlî bu şehirde herhalde Şeyh Mücerredd'in kalenderhanesinde misafir olmuştur. İskenderiye yolu üzerinde (151/b) Bahryad dediği mevkide Şeyh Seyyid Ahmed isminde bir zata mülaki olur. Veli olduğunu bildirdiği bu şeyhin yanında üç gün üç gece def ve ney çalınan bir ayinde bulunur ve onun sohbetinden feyz alır. Daha sonra güzel sesli ve nuranî bir zat olan Şeyh İbrahim Dusûhî'ye (İbrahim bin Muhammed bin Abdal-Rahmânal-Dusûkî) mülaki olur ve onun kendisine sâbir tavsiye ettiğini bildirir. (152/b) Mu'âlî İskenderiye'de on gün kalmış ve burada da şeyh Abdürrezzak ile görüşmüştür. İskenderiye'den Kahire'ye giden Mu'âlî burada Şafi'i imamı tarafından kabul edilmiştir. Bu sırada (154/b) Mısır Sultanı Emîr Çakmak olup bu hükümdar senesini bilmediğimiz bir Şa'ban ayında Nil nehri taşıdığı vakit gemilerin nehre indirilmesini emretmiştir.

(155/a) Mu'âlî Mısır hakkında daha fazla tafsilât vermeden Hacc'a gittiğini bildirir. Kendisi evvelâ Mekke'ye doğru yola koyulmuş, sonra (158/a) Medine'ye gelerek Hac farzının icaplarını ikmal etmiştir. Mü'âlî bundan sonra ise istikametini tekrar şimale tevcih

etmiş خبير ve عولا dediği menzilleri geçip sahile varmış ve buradan gemi ile yedi günlük bir seyahati müteakib nihayet Şam sahrasına vasıl olmuştur. Suriye'de hangi mevkide tekrar karaya çıktığını bilmediğimiz Mu'âlî (159/b) Humus yolu ile Trablusşam'a vasıl olmuş ve herhalde burada bir müddet kalmıştır. Çünkü, güzelliğini medhettiği bu şehirde bir güzele gönlünü kaptırdığını bildirmektedir. (161/a) Sonra Cebele'ye vasıl olmuştur ki burada evliyadan İbrahim-i Edhem'in mezarını ziyaret ettiğini ve bu kasabanın Halep ile Şam'da emniyet ve asayişin olmadığı bir zamanda halkın iltica ettiği bir yer olduğunu bildirir. Mu'âlî mezkûr mahalde altı ay kalmıştır (161/b) sonra Haleb'e gelmiş ve bu şehirde bir mahbuba gönül vermiştir. Mu'âlî Halep'te bir sene kaldıktan sonra nerelerde kaldığını ve hangi yolu takib ettiğini bildirmez. Ancak (164/a) Yunan-zemin dediği Karaman diyarına geçer ve nihayet (165/a) Konya'ya gelir. Bu sırada Konya'da seyyidleri takdir ettiğini bildirdiği Karamanoğlu İbrahim Beyin huzuruna çıkar. Lârende hakkında izahat verirken, burada (166/b) Emir Seyyid Muhammed isminde bir zattan bahseden Mu'âlî bu seyyidin harimini dörtyüz kişi ile ziyaret ettiğini bildiriyor.

Nihayet Mu'âlî Konya'dan ne vakit ve ne suretle ayrıldığını söyleyemeyerek birdenbire (168/a) hayatını Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'in hizmetinde geçirdiğini bildirdiği gibi onun lütûf ve ihsanına mazhar olmak istediğini kaydetmekte ve Hünkârın uzun bir hayata nail olmasını temenni eylemektedir:

IV.

Hünkârname'nin hülâsalarını verdiğimiz kısımlarıyla meskût geçtiğimiz bahslerine âit fasıllarının başlıklarıdır.

سخن در ثنای سلطان محمد خنکار خان	4a ₂
قصیده در ثنای سلطان محمد خنکار خان	5a ⁶
سخن در بیان ایاصوفیه	8a ₆
امر کردن خنکار در عمارات و اول بنای محمود پاشا	8b ₄
سخن در فتح موره و ارنه‌ود	9b ₆

⁵ Arasıra, meselâ 92, 94 üncü varaklardaki «sühan» gibi başlıklar alınmadı.

- فتح مدرفی بدست خنکار خان [ ] 10b¹
- فتح لاس و بوسنه بدست خنکار خان 10b⁷
- لشکر فرستادن حسن بیك بروم وخرابی طوقان 12a⁷
- لشکر جمع کردن خنکار خان وخطاب بمحمود کردن 14a⁴
- قصیده در بیان مدح سلطان محمد خنکار خان 14b⁸
- آمدن سمنسای جاسوس بلشکرگاه علی بیك 17a⁹
- رفتن ملکشاه رومی بلشکرگاه حسن بیك 18a³
- بازگشتن ملکشاه و خبر آوردن به پیش علی بیك 19a⁶
- جمع شدن لشکر وروان شدن خنکار بجانب دیاربکر [ ] 20b⁴
- رفتن سمنسای بلشکرگاه خنکار خان از پیش حسن بیك 21b₃
- خلاص شدن سمن سا از پیش خنکار [ ] رفتن پیش حسن بک 23b₃
- کشیدن طوب از قلعه خرشنه بجانب قره حصار 25a₃
- گریختن پسر جهانگیر از قلعه و بدست مظفرگرفتار شدن 26b¹
- سؤال کردن خنکار از محمود پاشا وگذشتن از آب فرات 27b⁷
- جنگ محمود پاشا وگریختن اوغرلو محمد 29b₆
- گذشتن خنکار خان از آب فرات و جنگ حسن بیك 31a⁷
- طلب کردن بایزید سلطان از خنکار و بمصاف رفتن [ ] 32a⁹
- طلب کردن مصطفی سلطان از خنکار و بمصاف داشتن [ ] 33a₂
- مصاف داشتن مصطفی سلطان وگریختن پیر احمد 34a₆
- رسیدن مصطفی سلطان وبعقوب اوغلی رامسخر کردن 34b₄
- جنگ علی بک و اسکندر باخلیل بیك و خورشید بیك 35a₁
- نشستن خنکار و سؤال کردن از محمود پاشا در حق بندیان 36a₅
- سؤال کردن خنکار خان از مقصود ابن حسن بیك 36b⁸
- در آمدن زینل پیش خنکار خان و سؤال وجواب 37b⁹
- در آمدن قول احمد و عقب کردن خنکار و قصاص رسانیدن 37b₃
- وداع کردن حسن بیك و بیک را گذاشتن در لشکرگاه 38b⁴
- رفتن علی بیك باردو و طلب کردن حسن بیك 39a₆
- نهادن تخت و نشستن خنکار خان 40b²
- قصیده در ثنای خنکار خان 41a¹
- رفتن جم سلطان بروم ایلی از پیش خنکار خان 42a₄
- اشکار کردن جم سلطان به ییلای ادرنه 44a₂
- رفتن الجی بانکرس از پیش خنکار خان 45b³

- 47a₆ رفتن ملک‌شاه بطرف دیار بک [ر] وطلب حسن بیك
- 49a² رفتن الجی از پیش سلطان مصر پیش خنکار خان
- 50b⁰ رفتن محمود پاشا پیش خنکار خان و خبردادن الجی
- 53a⁴ شکستن حسن بیك و الجی فرستادن به پیش خنکارخان
- 56a₂ فرستادن جاسوس بلسکرگاه خنکار از پیش بغداد و خبرمعلوم کردن
- 59a⁸ رفتن علی بیك و اسکندر بر سر شهرورات و فتح کردن
- 60a₈ خیر یافتن گبران از علی بیك و حاضر شدن
- 63a³ سخن در بیان قاضی عسکر و مقرب شدن پیش خنکارخان
- 64b¹ قصیده [در مدح علی بن ملافتاری]
- 64b₅ اطاعت کردن اسماعیل بیك و تسلیم نمودن مملکت
- 66a₄ نزول کردن بورسه و خبردادن عمارت
- 67b₃ سخن در بیان فتح کوس اوا بدست سلطان مراد خان
- 69b₅ احوال رویاه و خبردادن از منزلت سلطان مراد
- 70b⁷ در بیان پادشاهان ماضی و احوال گذشته
- 72b⁸ ظهور تمر خان از زمین ترکستان و در آمدن بخاک خراسان
- 73a⁶ رفتن تمر خان بشیراز و جنگ شاه منصور
- 74b₆ رفتن الجی ببغداد و خبردادن بسطان احمد
- 76a² رفتن تمر خان بدمشق و مسخر کردن
- 77a₃ آغاز سخن از جانب شهنشاه بایزید خان
- 77b₂ جواب سخن از جانب تمر بیك
- 79b₃ بد از تمر خان پادشاهی شهرخ و تخت گذاشتن [او]
- 82a₂ آغاز لشکر کشیدن شهرخ بر قره یوسف
- 84b₆ جنگ شهرخ و اسکندر
- 89b³ بد از لشکر سیم و وفات بایسنقر و لشکر آخر بمراق آمدن شهرخ
- 90b⁴ رفتن محمد بایسنقر بمراق و پادشاه شدنش
- 92a₁ لشکر کشیدن شهرخ بمراق بسبب سلطان محمد بایسنقر
- 98a¹ ظهور کردن سلطان بو سعید از طرف ترکستان
- 99b³ گذاشتن بوالحیر و آمدن سلطان بو سعید بسمرقند
- 100b⁵ رفتن جهان شاه بخراسان و تخت هرات نشستن
- 101b⁸ گریختن جهانشاه بخراسان و غود کردن به تبریز
- 102b₂ رفتن جهانشاه بر سر حسن بیك
- 105a⁸ الجی فرستادن حسن بیك پیش سلطان بو سعید

- 105b₃ آمدن سلطان بو سعید بر سر حسن بیگ
- 107b² بم رسیدن حسن بیگ و سلطان بوسمید و سؤال و جواب
- 108a₃ سبب ظهور مشمع و پادشاهی جزایر
- 109a⁷ رفتن مشمع بر سر بصره و جنگ پادشاه یحیی
- 110b⁸ رفتن سلطان علی نجف و تالان کردن حاجیان
- 111b⁹ رفتن سلطان علی بر سر ملک آزاد کرد
- 113a₂ فرستادن نامه پیش پیر بداق از پیش ملک زاد کرد
- 115b⁵ رفتن الوند از پیش جهانشاه بجانب هرمز
- 116b⁵ بیرون رفتن الوند و بکس التفات ناکردن
- 118a₁ آمدن الوند پیش مشمع از جانب تورانشاه
- 120a⁷ سوال کردن سلطان علی از الوند
- 121a² بیرون رفتن الوند از جزایر و عزم عراق کردن
- 122a⁸ رفتن ابوالشکم و راه بر الوند گرفتن
- 123b₂ خلاص شدن ابوالشکم از میدان الوند شاه
- 125a₂ رفتن الوند بر سر قلعه سیرجان
- 127b₅ لشکر کشیدن الوند بر سر قلعه الوند
- 128b⁶ خبر یافتن پیر بداق و لشکر کشیدن بر سر الوند
- 129b⁴ رفتن بداق بصحرای لوط و طلب الوند کردن
- 131a₇ فرستادن الحی از پیش پادشاه لحصا پیش تورانشاه
- 132a₆ هر آمدن زینل زرین قبا بدیوان تورانشاه
- 134b² سؤال کردن تورانشاه از زینل زرین قبا
- 135b⁸ بازگشتن زینل زرین قبا از هرمز و در آمدن پیش پادشاه لحصا
- 137b₂ باب در احوال و دعای وطن
- 139a¹ سفر استر آباد و طلب برادر
- 140a² احوال سفر آمل و طلب کردن سید عزت
- 141b² سفر رستم دار و بصحبت ملک رسیدن
- 140b₁ سفر لا هیجان و احوال گذشته
- 141b³ سفر اردویل و طلب اکابر
- 142a⁴ سفر شروان و احوال گذشته
- 143a² سفر تبریز و طلب اکابر
- 144a¹ سفر مراغه و دیدار سادات رسیدن
- 144b₁ سفر بغداد و احوال گذشته

1077b	سفر کربلا و مشهد علی	145b ⁷
1077a	باب سفر شام	146a ₁
1088a	سخن در بیان جامع بنی امیه	147a ⁴
1092a	باب در سفر صفت یعقوب	149a ⁸
1106b	باب در صفت صخره الله	149b ₁
1111b	باب در سفر مصر	150b ₁
1138a	باب در سفر بحریراد	151b ⁴
1138b	سخن در بیان شیخ ابراهیم دوسوخی	151b ₄
1160b	باب در سفر اسکندریه	152b ⁸
1188a	باب در سفر مصر	153a ₃
1208a	سخن در بیان سلطان مصر	154b ⁴
1218a	سخن در بیان حاجیان و سفر مکه	155a ⁹
1238a	بازگشتن از عرفات و در بازار مینا فرو آمدن	158a ²
1238b	باب در سفر مدینه	158a ₃
1252a	وداع سفر مکه	159a ⁷
1277a	سفر حمس و طربلوس	159b ₁
1280a	باب در سفر جبله	161a ⁸
1310a	باب در سفر حلب	161b ₆
1322a	سخن در بیان احوال گذشته	162a ₄
1340a	باب سفر روم	164a ¹
1332a	سفر قونیه و احوال گذشته	165a ⁵
1370a	سخن در بیان احوال امیر سید	165b ⁷
1398a	ابتدا کردم بتقریر فصیح بشنو آخر سر این معنی صحیح	168b ¹
1408a	بعد از شکستن اوزون حسن بیونان اختیار کردن مصطفی سلطان	170a ⁷
1408b	آمدن قاصدن از یونان زمین پیش خونکار خان و خبر دادن فوت سلطان مصطفی	171a ₂
1408c	خبر یافتن محمود پاشه از وفات سلطان مصطفی و بی قرار شدن	172b ⁶
1410a	سؤال کردن محمود از خونکار خان و جواب شفیدن	174b ⁶
1420a	آمدن الجی پیش خنکار خان از پیش سلطان مصر و امر او	177a ₈
1438a	روان شدن اسمای الجی از پیش سلطان بایزید پیش خنکار خان	179b ₁
1448a	در آمدن اسمای الجی بدیوان و دست خنکار بوسیدن	181b ¹
1448b	عرض احوال بنده در حضرت خداوندکار خان	183b ⁸